

Мунтян С.Г.,
завідуюча кафедрою іноземних мов Таврійського державного агротехнологічного
університету

Реалізація індивідуалізації навчання іноземної мови професійного спрямування в умовах профільного ВНЗ

В статті розглядаються шляхи врахування індивідуальних можливостей студентів при навчанні їх іноземної мови професійного спрямування в профільному виші. Визначаються умови формування у студентів навичок публічної презентації індивідуальної творчої роботи як одного з засобів реалізації індивідуалізації навчання студентів іноземної мови.

Ключові слова: диференціація навчання, індивідуалізація навчання, самостійна навчальна діяльність студента, іноземна мова професійного спрямування, проблемна ситуація, презентація.

За умов замовлення сучасного українського суспільства на підготовку висококваліфікованих фахівців, націлених на постійне професійне самовдосконалення, готових до соціальної та професійної мобільності, в сфері навчання іноземних мов професійного спрямування особливого значення набувають освітні технології, орієнтовані на реалізацію особистісного творчого потенціалу студентів, накопичення майбутніми фахівцями ефективного індивідуального досвіду засвоєння та використання мови.

Особистісно орієнтоване навчання розглядається теоретиками як складне педагогічне явище, що включає зміну цілі, змісту, процесу й форм навчання, визначає ефективність навчання й передбачає формування самостійного й свідомого суб'єкту навчальної діяльності [7]. Важливе місце в рамках особистісно орієнтованого навчання посідають диференціація та індивідуалізація, переваги яких знаходять відображення у врахуванні здібностей й інтересів студентів, рівня їхньої попередньої мовної підготовки, постановці особистісно значущих для студентів цілей, формуванні в студентів сталих й раціональних навичок самостійної роботи та вміння здійснювати

системний підхід до оволодіння знаннями [6]. Наголошуючи на перевагах диференціації та індивідуалізації процесу навчання, дослідники виходять з того, що навчання є індивідуальним й конструктивним процесом, який в залежності від умов може зазнавати підсилення або послаблення, стикаючись у своєму перебігу, відповідно, з певною підтримкою або з певними перепонами [8; 10]. Тож, проблема адаптації навчальних завдань та матеріалів до потреб кожної конкретної студентської аудиторії, до конкретних навчальних ситуацій, до відповідних нормативних й матеріально-технічних умов з метою забезпечення індивідуалізації процесу навчання є актуальною.

Мета статті – визначити прийнятні з позицій «витрати – результат» адаптивні засоби та відповідні умови забезпечення індивідуалізованої підготовки студентів при навчанні їх іноземної мови професійного спрямування у профільному ВНЗ.

Як вже зазначено, сприяти максимальному розвитку і вдосконаленню індивідуально-психологічних особливостей тих, хто навчається, в рамках будь-якої дисципліни можна через диференціацію зовнішню або внутрішню.

При зовнішній диференціації суб'єкти учіння за певними індивідуальними ознаками через адміністративно-організаційні заходи спеціально об'єднуються в різні навчальні групи, наприклад, за рівнем мовної компетенції на підставі результатів вхідного тестового контролю знань. Так утворюються гомогенні, з точки зору попередньої мовної підготовки, групи. Це явище однак супроводжується певними ризиками. Досить часто виявляється, що не всі такого роду обумовлено гомогенні групи одержують переваги. В першу чергу це стосується слабких за рівнем підготовки груп. Почуття приналежності до «відібраного залишку» може створювати у студентів картину негативного самосприйняття, яка супроводжується думкою, що навчальні зусилля, старання не мають сенсу, а це руйнує результативність навчання. До інших ризиків відносяться можливості виникнення атмосфери тиску досягнень, побоювань щодо відставання у досягненнях, нездорової конкуренції, соціального розмежування. При зовнішній диференціації до уваги слід також брати небезпеку можливих помилок при визначенні вхідного рівня мовної компетенції студентів, оскільки здатність кожної окремої особистості до випробувань залежить від багатьох

змінних і може в залежності від ситуації й особистісного внутрішнього стану підлягати суттєвим коливанням [8].

При внутрішній диференціації індивідуальні особливості тих, хто навчається, враховуються в умовах організації навчальної діяльності безпосередньо на занятті, в аудиторії. У даному випадку поняття диференціації навчання збігається з поняттям індивідуалізації.

За визначенням С.Ю.Ніколаєвої під індивідуалізацією навчальної діяльності студентів в сфері оволодіння іншомовним мовленням слід розуміти систему взаємообумовлених дій викладача і студентів, що реалізується на всіх етапах навчально-виховного процесу й враховує особливості кожного з компонентів психологічної структури особистості: а) моральні якості та навчальну мотивацію; б) попередню підготовку з іноземної мови й спеціальні навчальні вміння; в) рівень функціонування механізмів мовлення й тип його темпу та ритму, г) індивідуальний стиль навчання. За С.Ю.Ніколаєвою, функціонування системи індивідуалізації забезпечується окремими дидактично-методичними рішеннями викладача та діями студента з самонавчання [4], що обумовлює формування самостійного й свідомого суб'єкту навчальної діяльності. До основних характеристик останнього дослідники відносять наступні: а) здатність бути відносно незалежним від викладача та підручника / НМК; б) здатність ставити перед собою конкретні задачі; в) здатність визначати й вибирати адекватні засоби й способи вирішення таких задач; г) здатність використовувати вже набуті прийоми оволодіння знаннями, навичками й вміннями, адаптуючи їх до своїх індивідуальних психофізіологічних та психологічних особливостей; д) здатність свідомо здійснювати процеси самопізнання та самодіагностики; е) здатність спостерігати, контролювати й регулювати не лише процеси учіння, але й свою мовленнєву й немовленнєву поведінку в ситуаціях міжкультурної комунікації; е) здатність нести відповідальність за власні успіхи й помилки; ж) здатність проєціювати свої вміння й здібності на свою майбутню професійну діяльність [2; 3].

Для знаходження відповідних дидактико-методичних рішень щодо забезпечення індивідуалізації практичної іншомовленнєвої підготовки майбутніх фахівців з формуванням у них вищезазначених умінь визначимо сукупність особливостей, які супроводжують процес навчання студентів іноземної мови у

профільному виші. Серед такого роду особливостей в сфері аграрної вищої освіти наразі слід назвати: нетривалість в аграрних вишах курсу з дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування»; дисонанс між необхідною інтенсивністю занять з дисципліни й реальною ситуацією з переважно лише одним заняттям на тиждень; невідповідність між знаннями, котрі декларуються типовими програмами для оволодіння, й тими, які створюють відповідне підґрунтя для їх засвоєння; суперечність між зростанням об'єму річного й, відповідно, тижневого навчального навантаження на кожного окремого викладача й необхідністю нарощування витрат часу на творчу підготовку до поточних практичних занять з метою реалізації особистісного потенціалу студентів у кожній конкретній цільовій групі; відсутність у переважної більшості студентів сталих навичок системної самостійної роботи. Ці реалії, відповідно, зумовлюють необхідність оптимізувати та інтенсифікувати діяльність викладача.

Також треба брати до уваги, що суттєвої оптимізації діяльності викладача потребує й безпосередньо сам процес реалізації індивідуалізації навчання, бо він пов'язується з дотриманням двох обов'язкових вимог. Ці вимоги передбачають, що а) планування заняття й навчальні матеріали мусять бути «відкритими», тобто передбачати альтернативні варіанти, й б) ті, хто навчаються, повинні володіти стрижневими стратегіями і прийомами учіння [9]. Цілком зрозуміло, що перший аспект обумовлює зростання витрат часу викладача на етапах планування занять, підготовки методичних матеріалів, осмислення об'єктів та критеріїв оцінювання. До того ж, внаслідок запрограмованого фактору неочікуваності, новизни щодо результатів діяльності студентів більшими стають і витрати енергетичних зусиль викладача на самих заняттях. Другий аспект означає зростання витрат часу викладача на осмислення ефективних шляхів раціонального цілеспрямованого формування навчальної компетенції студента, на вибудову у зв'язку з цим відповідної архітекτονіки курсу та розробку відповідного методичного забезпечення.

Тож, сукупність вищезгаданих факторів при імплементації індивідуалізації навчання змушує знаходити оптимальний баланс між цілісними витратами зусиль викладача й ступенем реалізації особистісного творчого потенціалу студентів.

З цієї точки зору, як свідчить наш досвід, в аграрному ВНЗ при навчанні майбутніх фахівців іноземної мови збалансованим є системне впровадження проєктів

інформаційного типу у вигляді підготовки та публічної презентації студентом індивідуальної творчої роботи. Потреба у виокремленні саме цього аспекту іншомовного спілкування обумовлена передусім тим, що у професійному середовищі фахівці постійно стикаються з необхідністю виступати публічно. Поширеною формою таких виступів є презентація, тобто виступ перед аудиторією з метою представити ідею, концепцію, програму тощо, проінформувати про хід виконання або результати виконаної роботи, переконати аудиторію у перевагах або правильності запропонованого.

Цінність публічної презентації індивідуальної творчої роботи полягає, по-перше, в можливості раціонального комплексного застосування теоретичних знань та практичних вмінь з дисципліни для розв'язання конкретних прагматичних завдань й, по-друге, в органічному поєднанні вдосконалення у студентів іншомовної комунікативної компетенції з розширенням в них знань професійного спрямування, формуванням у студентів різних вмінь та навичок самостійної навчальної діяльності, розвитком інтелектуальної мобільності, критичного й креативного мислення.

Використання технології підготовки та публічної презентації студентом індивідуальної творчої роботи передбачає дотримання умов, обов'язкових для проектної технології в цілому, а саме: 1) орієнтацію проекту на самостійну пошукову діяльність студентів, в основі якої лежить проблемна задача; 2) визначення цікавої тематики; 3) врахування ступеню готовності студентів до здійснення даного виду діяльності; 4) наявність методичних рекомендацій та пам'яток-інструкцій щодо здійснення завдання; 5) моніторинг даної роботи з боку викладача. Особливого значення при цьому набувають вміння викладача моделювати проблемні ситуації, в процесі яких всі типи завдань на рівні розумової діяльності проходять певну «переплавку», зазнають особливої осмисленості та особистої персональної значущості для суб'єктів учіння [5].

Саме проблемність завдання для індивідуальної творчої роботи викликає у студентів потребу щодо використання альтернативних матеріалів, а отже, надає студентам можливість вибору. Одночасно навчання публічної презентації органічно сприяє формуванню у студентів вмінь вчитися. А сукупність цих двох складових, як вже зазначалося вище, спричиняє перетворення студента з об'єкту, що управляється, на суб'єкт управління своєю власною діяльністю. Звісно, технологія підготовки та

публічної презентації студентом індивідуальної творчої роботи має безпосередньо спиратися на програмний зміст навчання, бо ця передумова сприяє найбільш ефективному досягненню бажаних результатів у навчальному процесі, створює підґрунтя для розкриття потенційних можливостей кожного студента.

При розробці та градуванні завдань щодо індивідуальної творчої роботи важливо враховувати фактори двох видів: фактори, пов'язані з тими, хто навчається, та фактори, що пов'язані із характером завдань.

До факторів, пов'язаних із студентами, слід віднести такі: якою мірою завдання створює та підтримує мотивацію студентів; чи дозволяють наявні навчальні вміння студента виконати завдання; яку кількість навчального матеріалу студент може засвоїти за одиницю часу; якою мірою володіє студент тим чи іншим мовленнєвим вмінням; чи потрібні студенту спеціальні (наприклад, соціокультурні, фахові) знання для виконання завдання; наскільки глибокі лінгвістичні знання студента; якою мірою студент вірить в себе, щоб виконати завдання, скажімо, взяти інтерв'ю у керівника будь-якого рангу або у закордонного гостя.

До факторів, пов'язаних із характером завдання, відносять наступні: чи є завдання особистісно значущим для студента; скільки кроків включає в себе дане завдання, яких пізнавальних зусиль з боку студента потребує завдання, скільки інформації необхідно осмислити студенту, наскільки складні інструкції до завдання; який об'єм практичних знань, розуміння теми, професійного й соціокультурного контексту необхідні для виконання завдання; яка допомога з боку викладача потрібна студентові для виконання завдання; скільки часу знадобиться студенту для виконання завдання [1].

Таким чином, характер і зміст завдань та інструкцій для індивідуальної творчої роботи великою мірою базуються на знанні особливостей студентів й через це забезпечують диференціацію й індивідуалізацію процесу навчання.

Нормативно-методична база з іноземних мов професійного спрямування, що в рамках кредитно-модульної системи організації навчального процесу розроблена кафедрою іноземних мов ТДАТУ, під час курсу з дисципліни щосеместрово передбачає підготовку та публічну презентацію двох індивідуальних творчих робіт, по одній презентації в рамках програмного матеріалу кожного з двох семестрових модулів.

Завдання щодо обох індивідуальних творчих робіт оговорюються зі студентами заздалегідь, на початку відповідного семестру. Студентові після осмислення вимог до сучасної публічної презентації рекомендується здійснити: комплексний огляд базових матеріалів, що розглядалися протягом модуля; аналіз у разі наявності власного досвіду з проблеми; самостійний пошук додаткової інформації з теми; складання плану презентації; структурування матеріалу з теми відповідно до плану; розробку візуалізації до теми на паперових або електронних носіях; формування тексту презентації; попередній тренінг виступу; складання словника можливих незнайомих слів для слухачів презентації; виступ з презентацією в студентській аудиторії згідно з графіком навчального процесу з дисципліни. В процесі підготовки презентації студент у разі потреби може звертатися до викладача за консультаціями.

Упровадження технології підготовки та публічної презентації індивідуальної творчої роботи дозволяє комплексно, взаємопов'язано реалізовувати основні, за класифікацією С.Ю.Ніколаєвої, види індивідуалізації: мотивуючу, регулюючу, розвиваючу та формуючу [4].

Мотивуюча індивідуалізація реалізується через формулювання завдання, що має особистісну значущість для студента, спонукає студента знаходити відповіді на цікаві саме для нього питання. Основним критерієм добору оптимальної тематики для індивідуальної творчої роботи мають бути інтереси і потреби студентів, а допоміжним – інформаційний зв'язок між темою для обробки іноземною мовою і змістом дисциплін за фахом студента. Відповідність змісту й форми завдання інтересам студентів викликає у них прагнення самостійного пошуку як безпосередньо з проблеми, що розглядається, так і з методів та засобів ефективного учіння. Зв'язок завдання з рішенням якоїсь проблеми спонукає студента до освоєння та інтегрування в «кінцевий продукт», тобто в презентацію, знань і вмінь з різних галузей науки, техніки, технологій, творчих областей.

Регулюючу індивідуалізацію забезпечує врахування реального рівня володіння студентами іншомовним мовленням: завдання має бути доступним всім студентам, навіть із слабкою підготовкою. Проте «кінцевий продукт» визначається самими студентами, має яскраво виражений персональний рівень складності й включає стільки попередньої підготовки, скільки студенти самі вважають за потрібне для досягнення результату. Узгодженість темпу, ритму й рівня складності виконання

творчого завдання з індивідуальними можливостями студентів дає кожному з них шанс відчувати свою успішність, а отже, й бажання підкріплювати її і надалі, в майбутньому.

Розвиваюча індивідуалізація реалізується через підбір кожним окремим студентом раціонального режиму виконання завдання з урахуванням рівня функціонування його психічних процесів. Оскільки завдання носять характер відкритого типу, вони дозволяють кожному студенту індивідуально регулювати розвиток інтелектуального кругозору, навантаження на пам'ять, застосування емоційних факторів, наприклад, через створення креативної візуалізації, креативного тексту тощо. Різноманіття траєкторій навчання забезпечує суттєве скорочення розриву між рівнем знань сильних й слабких студентів.

В процесі накопичення мовного, мовленнєвого й навчального досвіду під час підготовки та публічної презентації індивідуального творчого завдання студент відбирає найбільш ефективні та прийнятні для нього стратегії і прийоми роботи й формує індивідуальну метакогнітивну тактику навчальної діяльності. Таким чином забезпечується формуюча індивідуалізація.

Величезний потенціал щодо реалізації всіх видів індивідуалізації мають методичні вказівки з підготовки індивідуальної творчої роботи. Вони охоплюють інформацію щодо змісту та графіку здачі завдань, включають рекомендації з раціонального пошуку та обробки необхідної іншомовної інформації; надають детальні поради з використання форм, методів та способів оволодіння навичками самостійного читання текстів іноземною мовою як базової компетенції для власної продуктивної діяльності; інформують щодо особливостей користування довідковою літературою, зокрема, галузевими двомовними словниками; представляють поради щодо результативної підготовки тематичних презентацій та оформлення візуалізації до них; знайомлять з відповідними мовленнєвими кліше; а також надають зразки та моделі індивідуальних творчих робіт. Ці рекомендації студент може знайти також на відповідній сторінці Інтернет-сайту кафедри іноземних мов.

Аудиторний контроль презентацій індивідуальної творчої роботи націлений як на перевірку рівня сформованості у студента професійно-орієнтованої мовленнєвої компетенції за змістовим матеріалом певного модуля, так і, з позицій сучасного компетентнісного підходу, на діагностику рівня інших складових діяльнісної

компетенції студентів, а саме, фахової (якщо завдання пов'язане з фахом), методичної, соціальної, особистісної. Тобто викладач поряд з лексичною, граматичною коректністю та комунікативною адекватністю мовлення студента оцінює також необхідну і достатню глибину проникнення в проблему, залучення знань з інших областей, доказовість представлених рішень та висновків, естетику та правильність оформлення візуалізації, ступінь «контакту» з аудиторією тощо. За результатами комплексної діагностики визначається відповідний план дій викладача щодо подальшого вдосконалення вищезазначених компетенцій студента. Безумовно, викладач завчасно має забезпечити повну прозорість щодо вимог, які він буде ставити при контролі.

Після презентацій індивідуальних творчих робіт доцільно залучати студентів до осмислення й рефлексії набутого ними досвіду щодо даного виду навчальної діяльності. Так, наприклад, обговорення відповідей на питання «Яка презентація сподобалася Вам найбільше? Чому?», «Завдяки чому, на Вашу думку, ця презентація виявилася дуже вдалою?», «Що Вам особисто, на Ваш погляд, у Вашій презентації вдалося дуже добре, а що не зовсім?» і т.п., сприяє розвитку в студентів компетенції самостереження й самооцінки процесів власного навчання іноземної мови, прискоренню формування в них індивідуального стилю засвоєння мови й здатності цілеспрямовано актуалізувати власний іншомовленнєвий репертуар.

Підсумовуючи, слід констатувати, що ефективною формою й результативним засобом реалізації індивідуалізації навчання студентів іноземної мови професійного спрямування у профільному ВНЗ є забезпечене відповідним концептуальним навчально-методичним супроводом системне впровадження в навчальний процес іншомовної публічної презентації індивідуальної творчої роботи.

Список використаних джерел:

1. Ариян М.А. Личностно-ориентированный поход и обучение иностранному языку в классах с неоднородным составом обучаемых / М.А.Ариян // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 1. – С.3–11.
2. Бориско Н.Ф. Индивидуальный стиль овладения иноязычным межкультурным общением и его моделирование в УМК / Н.Ф. Бориско // Иноземні мови. – 1999. – № 3. – С.26–32.

3. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык / Н.Ф. Коряковцева – М : АРКТИ, 2002. – 176 с.
4. Николаева С.Ю. Индивидуализация обучения иностранным языкам / С.Ю. Николаева – К. : Выща школа, 1987. – 139 с.
5. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам / Е.Н.Соловова – М. : АСТ : Астрель, 2008. – 272 с.
6. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И.Э.Унт – М. : Педагогика, 1990. – 188 с.
7. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И.С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С.31–42.
8. Riedl, Alfred. Innere Differenzierung – Herausforderung für modernen Unterricht. In : Wirtschaft und Linguistik: Wege einer Wechselwirkung. – Jekaterinburg : USTU-UPI, 2008. – S. 122–128.
9. Schwerdtfeger, Inge C. Gruppenarbeit und innere Differenzierung. Fernstudieneinheit 29. – Berlin : Langenscheidt, 2001. – 192 S.
10. Vollstedt, Witlow. Differenzierung im Unterricht. In : Pädagogik, Heft 12/1997. – S. 36-40.

Мунтян С.Г. Реализация индивидуализации обучения иностранному языку для профессиональных целей в условиях профильного вуза

В статье рассматриваются пути учета индивидуальных возможностей студентов при обучении их иностранному языку для профессиональных целей в профильном вузе. Определяются условия формирования у студентов навыков публичной презентации индивидуальной творческой работы как одного из средств реализации индивидуализации подготовки студентов.

Ключевые слова: дифференциация обучения, индивидуализация обучения, самостоятельная учебная деятельность студента, иностранный язык для профессиональных целей, проблемная ситуация, презентация.

Muntyan S.G. Implementating the individualization of teaching foreign language for specific purposes in the university-level professional education

The paper analyzes ways to take account of student individual abilities in teaching foreign language for specific purposes in the university-level professional education. The paper explores the prerequisites for the development of student skills of public presentation of their individual creative activity as one of means of student training individualization.

Key words: differentiation of teaching, individualization of teaching, self-directed learning, foreign language for specific purposes, the problem solving, presentation.